

DERLEME MAKALESİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ SAĞLIK BAKANLIĞI'NIN KLİNİK UYGULAMA REHBERLERİ ALANINDAKİ FAALİYETLERİ

Rabia KAHVECİ *
Esra Meltem KOÇ **
Hilal AKSOY ***
Duygu AYHAN BAŞER ****

ÖZ

Klinik uygulama rehberleri hasta bakımında standardizasyonu sağlaması, kaliteli ve maliyet etkili sağlık hizmeti sunumunu artırması sebebiyle gün geçtikçe artan popüler bir araç haline gelmiştir. Klinik uygulama rehberlerinin gelişiminin dünyadaki örneklerine bakıldığında birçok büyük ve önemli kuruluşun bu alanda çalışmaları olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise klinik uygulama rehberleri Sağlık Bakanlığı ve sağlık alanında faaliyet göstermekte olan sivil toplum kuruluşları tarafından geliştirilmektedir. Bu çalışmanın amacı ülkemizde Sağlık Bakanlığı birimleri tarafından geliştirilen mevcut rehberleri listeleyip özelliklerine göre haritalamasını yapmaktır. Çalışmamızda ülkemizde 01.05.2020 yılına kadar yayınlanmış klinik uygulama rehberleri araştırıldı. T.C. Sağlık Bakanlığı çatısı altında faaliyet gösteren birimlerin web sayfaları incelendi. Sağlık Bakanlığı e-kütüphanesi ve arama motorlarında “rehber”; “kılavuz” ve “protokol” anahtar kelimeleri ile aramalar yapıldı. Rehberlerin geliştirildiği kuruluş ve tarihine göre “Türkiye İçin Sağlık Bakanlığı Birimleri Klinik Uygulama Rehberi Haritası” çıkarıldı. Tarama sonucunda ulaşılabilen rehber sayısı 147’dir. Rehberlerin %100’üne online olarak ulaşılabilmekte idi. Rehberlerin metodolojik gelişimlerinin çoğu rehberde yazılmamış olduğu dikkat çekmiştir. Rehberlerin büyük kısmının Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü ve Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından geliştirildiği saptandı. Rehberler sağlık profesyonellerinin sağlık hizmeti sunumunda günlük pratikte karşılaşılabilecekleri konular ve hastalıklar ile ilgiliydi. Sağlık bakım hizmetinde önemi giderek artan rehberlerin eksik tarafları dikkate alınarak geliştirilmesinin ve kullanımının yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Klinik uygulama rehberleri, sağlık hizmetleri, sağlık bakım kalitesi, Sağlık Bakanlığı, kılavuz

MAKALE HAKKINDA

* Doç. Dr., Ukrayna Sağlık Bakanlığı Sağlık Teknolojileri Değerlendirme Birimi, drrabiakahveci@yahoo.com

 <https://orcid.org/0000-0002-9541-8412>

** Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, meltemnuzumlali@yahoo.com

 <https://orcid.org/0000-0003-3620-1261>

*** Öğr. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, hilal.aksoy35@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-3330-9317>

**** Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, duygu_ayhan86@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-5153-2184>

Received: 22.05.2020

Accepted: 07.09.2020

Cite This Paper:

Kahveci, R., Koç, E. M., Aksoy, H. & Ayhan Başer, D. (2020). Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nın klinik uygulama rehberleri alanındaki faaliyetleri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23(4), 737-755

THE ACTIVITIES OF REPUBLIC OF TURKEY MINISTRY OF HEALTH IN THE FIELD OF CLINICAL PRACTICE GUIDELINES

Rabia KAHVECİ *
Esra Meltem KOÇ **
Hilal AKSOY ***
Duygu AYHAN BAŞER ****

ABSTRACT

Clinical practice guidelines have become an increasingly popular tool as they provide standardization in patient care and increase quality and cost effectiveness in healthcare delivery. When we look at the examples of the development of clinical practice guidelines in the world, it is seen that many big and important organizations have studies in this field. In our country, clinical practice guidelines are developed by the Ministry of Health and non-governmental organizations working in the field of health. The purpose of this study is to list the existing guidelines developed by Ministry of Health units in our country and to map them according to their characteristics. In our study, clinical practice guidelines published until 01.05.2020 in our country were investigated. Web pages of the directorates and departments operating under the Ministry of Health of Republic of Turkey. Searches were carried out in the Ministry of Health e-library and search engines with the keywords "guide", "guideline" and "protocol". According to the organization and historical development of the guide "Clinical Practice Guidelines Map for Ministry of Health Units in Turkey " was created. The number of guidelines available at the end of the screening is 147. 100% of the guidelines were available online. It was noted that the methodological developments of the guidelines were not written in most of them. It was determined that most of the guidelines were developed by the General Directorate of Public Health and the General Directorate of Health Services. The guidelines were concerned with the issues and diseases that healthcare professionals may encounter in daily practice during healthcare delivery. Developing guidelines while taking into account the missing sides and increasing usage of guidelines should be ensured.

Keywords: Clinical practice guidelines, health services, healthcare quality, Ministry of Health, guide

ARTICLE INFO

* Health Technologies Assessment Unit of the Ministry of Health of Ukraine, drrabiakahveci@yahoo.com

 <https://orcid.org/0000-0002-9541-8412>

** İzmir Katip Çelebi University, meltemnuzumlali@yahoo.com

 <https://orcid.org/0000-0003-3620-1261>

*** Hacettepe University, hilal.aksoy35@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-3330-9317>

**** Hacettepe University, duygu_ayhan86@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-5153-2184>

Received: 22.05.2020

Accepted: 07.09.2020

Cite This Paper:

Kahveci, R., Koç, E. M., Aksoy, H. & Ayhan Başer, D. (2020). Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nın klinik uygulama rehberleri alanındaki faaliyetleri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23(4), 737-755

I. GİRİŞ

Sağlık hizmetlerinde, kanıta dayalı uygulama, hasta bakımı ile ilgili alınan kararlarda mevcut en iyi kanıtların dikkatli, şeffaf ve akılcı kullanılmasıdır (Sackett vd., 1996). Kanıta dayalı uygulamada, hastanın klinik durumu ve tercihleri ile mevcut en iyi kanıtların birleşmesi sonucunda klinisyenin kararlarının kalitesinin geliştirilmesi sağlanır (McKibbin vd., 1995; Gambrill, 1999). Sağlık sistemleri, sivil toplum kuruluşlarının istekleri ve tıbbi uygulama hatalarındaki artış kanıta dayalı tıp uygulamalarının hızlanmasında belirleyici olmuştur (Youngblut ve Brooten, 2001).

Klinik uygulama rehberleri hasta bakımını en iyi hale getirmek için sistematik araştırmaya dayalı kanıtlar ile alternatif bakım seçeneklerinin yarar ve zararlarının değerlendirilmelerinden oluşan tavsiyeleri içeren bildirimlerdir (IOM, 2011). Rehberler uygulanması zorunlu protokoller değildir. Klinik uygulama rehberleri hasta bakım ve tedavisi için bir esas oluşturarak verilen bakım kalitesinin yükselmesini sağlar. Aynı zamanda çeşitli yaklaşımlar sunarak hastanın da karar verme sürecine katılmasını destekler ve maliyet etkin yaklaşımlar sunduğu için sağlık kuruluşları için önemli yer tutmaktadır (Miller ve Kearney, 2004; Scott vd., 2004; Yakışan ve Set, 2013; Kurtçu ve Kızılkaya, 2015).

Klinik uygulama rehberleri tüm dünyada çeşitli bakanlıklar, uluslararası rehber ağları ve sivil toplum kuruluşları tarafından geliştirilmektedir (Twaddle, 2005). Örneklerine bakıldığında The National Institute for Health and Care Excellence (NICE), The Scottish Intercollegiate Guidelines Network (SIGN), The National Health and Medical Research Council (NHMRC), The National Guideline Clearinghouse (NGC) gibi büyük kurum ve kuruluşun bu alanda çalışmaları olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise klinik uygulama rehberleri Sağlık Bakanlığı ve sağlık alanında faaliyet göstermekte olan sivil toplum kuruluşları tarafından geliştirilmektedir.

Rehberler geliştirilirken üç yöntem kullanılmaktadır. Bunlar de-novo rehber geliştirme, tercüme rehber geliştirme (adoption) ve rehber adaptasyonudur. Daha önce üzerine herhangi bir rehberin geliştirilmediği ya da oluşturulmuş bir rehberdeki kanıtların artık o hastalık için yetersiz kaldığı durumlarda, araştırılan konu ile ilgili uzmanların deneyimlerinden veya başka kaynaklardan bulunan kanıtlardan derlenerek en baştan rehber oluşturma işlemine de-novo rehber geliştirme adı verilmektedir (Twaddle 2005; Field ve Lohr, 1990; Klein, 2002). Tercüme rehber geliştirme yöntemi ise daha önce hazırlanmış olan bir başka rehberin kalitesi ve geçerliliği değerlendirildikten sonra, rehberi olduğu gibi kabul ederek rehberin kullanılacağı dile birebir tercümesi edilmesi ile rehber geliştirme yöntemidir (Karuza vd., 1995). Daha önce oluşturulmuş olan rehberlerin farklı ortamlarda ve koşullarda uygulanması için kültürel ya da konu ile ilgili diğer farklılıklar göz önünde bulundurularak değişiklik yapılması yöntemi ise rehber adaptasyonudur (Ayhan Başer vd., 2015).

Ülkemizde rehberler Sağlık Bakanlığı'nca ve sağlık alanında faaliyet göstermekte olan sivil toplum kuruluşlarınca (STK) de-novo yöntemlerle ya da doğrudan tercüme edilerek geliştirilmektedir.

Bu çalışmanın amacı ülkemizdeki sağlık alanında Sağlık Bakanlığı birimleri tarafından geliştirilen mevcut rehberleri saptayıp, özelliklerine göre haritalamasını yapmaktır.

II. YÖNTEM

T.C. Sağlık Bakanlığı çatısı altında faaliyet gösteren birimlerin web sayfaları, Sağlık Bakanlığı E-kütüphanesi ve arama motorlarında “rehber”, “kılavuz” ve “protokol” anahtar kelimeleri ile aramalar yapıldı.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve bu genel müdürlüklere bağlı daire başkanlıklarının web sayfalarında yer alan yayınlar incelenerek, rehber olarak çıkartılmış olan yayınlar tespit edildi. Sağlık profesyonellerine yönelik hastalık yönetimi ve sağlık kurumlarında

yürütülen işlemlerle ilgili 01.05.2020 tarihine kadar yayınlanmış bütün rehberler çalışmaya dâhil edildi. Sağlık Bakanlığı bünyesinde yer alan birimlerin bir kısmının ismi değiştiği için aynı görevi yürüten birimin son ismi kaydedildi. Teknik bilgi içeren kısa kılavuzlar, hastalara yönelik kılavuzlar ve bazı hastalıklarla ilgili yayınlanmış özet kısa metinler çalışmaya alınmadı.

Rehberlerin geliştirildiği birim, yayınlanma tarihi ve güncelleme tarihi değerlendirilerek “Türkiye İçin Sağlık Bakanlığı Birimleri Klinik Uygulama Rehberi Haritası” çıkarıldı.

III. BULGULAR

Tarama sonucunda ulaşılabilen rehber sayısı 147 idi (Tablo 1). 33(%22,4) rehber Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 60(%40,8) rehber Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilmiştir. 1 rehberinin hangi birim tarafından geliştirildiği bilgisi rehberde yer almamaktadır. Geri kalan rehberler ise şu anda kapanmış ve başka birimlere görevleri devrolmuş Sağlık Bakanlığı birimleri tarafından geliştirilmiştir (Tablo 2). 6 rehberin yayın tarihine ulaşılamadı. Yayın tarihi belirtilenler arasında en eski tarihli rehber 1994 yılında Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü tarafından çıkartılmıştır. En yeni tarihli rehber ise Nisan 2020’de yayınlanan COVID 19 (SARS-COV-2 Enfeksiyonu) Rehberi’dir.

Rehberlerin %100’üne online olarak ulaşılabilmekte, herhangi bir üyelik gerekmemektedir.

Ulusal Kan ve Kan Ürünleri Rehberi, Birinci Basamağa Yönelik Tanı ve Tedavi Rehberleri, İlaç Bağışlarına İlişkin Rehberler, Sağlık Personeline Yönelik El Yıkama ve El Dezenfeksiyonu Rehberi, Tüberküloz Tanı ve Tedavi Rehberi, Doğum Sonu Bakım Yönetim Rehberi, Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi, HIV/AIDS Tanı Tedavi Rehberi, Ulusal Hemovijilans Rehberi güncellenmiştir. Yayınlanmış rehberlerin %6,1’i güncellenmiştir.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Obezite, Diyabet ve Metabolik Hastalıklar Dairesi Başkanlığı tarafından 2019 yılında yayınlanan Türkiye Beslenme Rehberi’nin yayın dili İngilizce olup diğer rehberlerin tamamının dili Türkçedir.

Rehberlerin değerlendirilmesinde rehberlerin metodolojik gelişimlerinin çoğu rehberde yazılmamış olduğu, yazılanlarda ise çok detaylandırılmamış ve ortak bir metodolojide geliştirilmemiş olduğu dikkat çekmiştir. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan Kolorektal Kansere Taraması ve Teşhisinde Avrupa Birliği Kalite Rehberi’nin çeviri olduğu belirtilmiştir. Diğer rehberler ise belirtilmese de genel olarak de-novo rehber özelliği göstermektedir. Rehberler hekimler ve hemşirelerin sağlık hizmeti sunumunda günlük pratikte karşılaşılabilecekleri konular ve hastalıklar ile ilgiliydi.

Tablo 1. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
1	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Araştırma, Geliştirme ve Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Dairesi Başkanlığı	Koroner Arter Hastalığı Klinik Protokolü	2020	
2	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Araştırma, Geliştirme ve Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Dairesi Başkanlığı	Akut İskemik İnme Tanı ve Tedavi Rehberi	2020	
3	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Araştırma, Geliştirme ve Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Dairesi Başkanlığı	Meme Kanseri Klinik Rehberi	2020	
4	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Daire Başkanlığı	Kolorektal Kanseri Klinik Protokolü	2019	
5	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Daire Başkanlığı	Diyabet Tedavi ve İzlem Klinik Protokolleri	2019	
6	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Verimlilik, Kalite ve Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Güvenli Doğum Süreci Uygulama Rehberi	2019	
7	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Verimlilik, Kalite ve Akreditasyon Dairesi Başkanlığı	Anket Uygulama Rehberi	2019	
8	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Gebelik Süreci ve Doğum Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi	2019	
9	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlık Teknoloji Değerlendirme Daire Başkanlığı	KOAH Klinik Protokolü	2018	
10	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	İnme Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi	2018	
11	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Kolorektal Kanseri Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi	2018	
12	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Prostat Kanseri Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi	2018	
13	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Diş İmplantı Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi	2018	
14	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalıkları Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi	2018	
15	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Katarakt Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi	2017	

Tablo 1. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri – Devamı

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
16	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Diz ve Kalça Protezi Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi	2017	
17	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Diabetes Mellitus Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi	2017	
18	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Koroner Kalp Hastalığı Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi	2017	
19	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Klinik Kalite Uygulama ve Veri Kalitesi İyileştirme Rehberi	2017	
20	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Daire Başkanlığı	Prostat Kanseri Klinik Protokolü	2017	
21	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Daire Başkanlığı	Total Diz Artroplastisi Klinik Protokolü	2017	
22	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Daire Başkanlığı	Total Kalça Artroplastisi Klinik Protokolü	2017	
23	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Kan ve Kan Ürünleri Dairesi Başkanlığı	Ulusal Hemovijilans Rehberi	2016	2020
24	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Kan Hizmet Birimleri için Kalite Yönetim Sistemi Rehberi	2016	
25	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Kan Hizmet Birimleri İçin Ulusal Standartlar Rehberi	2016	
26	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Ulusal Kan ve Kan Bileşenleri Hazırlama, Kullanım ve Kalite Güvencesi Rehberi	2016	
27	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	İlaç Güvenliği Rehberi	2015	
28	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Doküman Yönetim Rehberi	2015	
29	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Gösterge Yönetim Rehberi	2015	
30	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Güvenli Cerrahi Uygulama Rehberi	2015	

Tablo 1. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri – Devamı

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
31	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı	Klinik Mikrobiyoloji Laboratuvarı Kalite Yönetim Rehberi	2014	
32	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı	2012	
33	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		T.C. Sağlık Bakanlığı Yataklı Sağlık Tesisleri Planlama Rehberi (Özet Kitap)	2011	
34	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü		COVID-19(SARS-COV-2) Enfeksiyonu Rehberi	2020	
35	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Olan Bireylere Yönelik Sağlıklı Beslenme Önerileri Rehber	2019	
36	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Bulaşıcı Hastalıklar Daire Başkanlığı	Hac ve Umre İbadeti Sırasında Enfeksiyon Bulaşımın Önlenmesi İçin Rehber	2019	
37	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	İzleme, Değerlendirme ve İstatistik Daire Başkanlığı	İzleme ve Değerlendirme Eğitimi Rehberi	2019	
38	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı	Görme Taraması Rehberi	2019	
39	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Zoonotik ve Vektörel Hastalıklar Dairesi Başkanlığı	Sıtma Vaka Yönetim Rehberi	2019	
40	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Zoonotik ve Vektörel Hastalıklar Dairesi Başkanlığı	Kuduz Profilaksisi Rehberi	2019	
41	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Zoonotik ve Vektörel Hastalıklar Dairesi Başkanlığı	Ebola Virüs Hastalığı Bilgilendirme ve Vaka Yönetim Rehberi-	2019	
42	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Obezite Diyabet ve Metabolik Hastalıklar Dairesi Başkanlığı	Türkiye Beslenme Rehberi (İngilizce)	2019	İngilizce
43	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Türkiye Beslenme Rehberi	2019	
44	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Çölyak Hastalığında Aile Hekimleri İçin Tanı, Tedavi ve İzlem Rehberi	2019	

Tablo 1. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri – Devamı

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
45	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü		Çölyak Hastalığı Öğretmenlere Yönelik Bilgilendirme Rehberi	2018	
46	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü		Bulaşıcı Hastalıklar İle Mücadele Rehberi	2018	
47	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Çevre Sağlığı Daire Başkanlığı	Biyosidal Ürünle İşlenmiş Eşyalar Rehberi	2018	
48	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Çocuk ve Ergen Sağlığı Dairesi Başkanlığı	Bebek, Çocuk, Ergen İzlem Protokolleri Rehberi	2018	
49	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü		HIV/AIDS Tanı Kılavuzu	2018	
50	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı	Acil Obstetrik Bakım Yönetim Rehberi-	2018	
51	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Birinci Basamak Sağlık Kurumlarında Tip 1 Diyabet Tanı Tedavi İzlem Rehberi	2018	
52	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı	Evlilik Öncesi Hemoglobinopati Tarama Programı Saha Rehberi	2018	
53	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı	Emzirme Danışmanlığı Uygulayıcı Kitabı	2018	
54	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı	Kistik Fibrozis Yenidoğan Tarama Testi ile Tanı Alan Hastaları İzleme Rehberi	2017	
55	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Erişkin için Kronik Hastalıklarda Fiziksel Aktivite Rehberi	2017	
56	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Diyetisyenler İçin Hasta İzlem Rehberi	2017	
57	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Birinci Basamak Sağlık Kurumları İçin Obezite ve Diyabet Klinik Rehberi	2017	
58	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Bulaşıcı Hastalıklar Daire Başkanlığı	Ulusal Sağlık Hizmeti İlişkili Enfeksiyonlar Sürveyans Rehberi	2017	

Tablo 1. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri – Devamı

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
59	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Tüketici Güvenliği ve Halk Sağlığı Laboratuvarları Daire Başkanlığı	Hemoglobinopati Tanı Rehberi	2016	
60	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Zoonotik ve Vektörel Hastalıklar Dairesi Başkanlığı	Zika Virüs Hastalığı Bilgilendirme ve Vaka Yönetimi Rehberi	2016	
61	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Bulaşıcı Hastalıklar Daire Başkanlığı	Lejyoner Hastalığı Kontrol Programı Rehberi	2016	
62	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Tüberküloz Daire Başkanlığı	Anti TNF Kullanan Hastalarda Tüberküloz Rehberi	2016	
63	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Tüberküloz Daire Başkanlığı	Verem (Tüberküloz) Bilgilendirme Rehberi ve Verem Hastalarının Hak ve Sorumlulukları	2016	
64	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Aşı ile Önlenebilir Hastalıklar Daire Başkanlığı	Aşı ile Önlenebilir İnvaziv Bakteriyel Hastalıkların Sürveyansı Rehberi	2016	
65	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Diyabetli Bireyler İçin Eğitimci Rehberi	2015	
66	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Çocukluk Çağı Diyabeti Eğitimci Rehberi	2015	
67	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı	Yüksek Riskli Bebek İzlem Rehberi	2015	
68	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Türkiye Fiziksel Aktivite Rehberi	2014	
69	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Mikrobiyoloji Referans Laboratuvarları ve Biyolojik Ürünler DB	Laboratuvar Güvenliği Rehberi	2014	
70	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Mikrobiyoloji Referans Laboratuvarları ve Biyolojik Ürünler DB	Bulaşıcı Hastalıklar Laboratuvar Tanı Rehberi	2014	
71	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Zoonotik ve Vektörel Hastalıklar Dairesi Başkanlığı	Kuduz Saha Rehberi	2014	
72	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Mikrobiyoloji Referans Laboratuvarları Daire Başkanlığı	Ulusal Tüberküloz Tanı Rehberi	2014	
73	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı	Riskli Gebelikler Yönetim Rehberi	2014	
74	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı	Evlilik Öncesi Danışmanlık Rehberi	2014	
75	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Tüketici Güvenliği ve Halk Sağlığı Laboratuvarları Daire Başkanlığı	L1 Tipi Halk Sağlığı Laboratuvarı Prototip Proje Rehberi	2014	

Tablo 1. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri – Devamı

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
76	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı	Doğum Sonu Bakım Yönetim Rehberi	2014	2018
77	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı	Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi	2014	2018
78	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Bulaşıcı Hastalıklar Daire Başkanlığı	HIV/AIDS Tanı Tedavi Rehberi	2013	2019
79	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı	Gelişimsel Kalça Displazisi Ulusal Erken Tanı ve Tedavi Programı	2013	
80	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Tüketici Güvenliği ve Halk Sağlığı Laboratuvarları Daire Başkanlığı	L2 Tipi Halk Sağlığı Laboratuvarı Prototip Proje Rehberi	2013	
81	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Kronik Hastalıklar ve Yaşlı Sağlığı Daire Başkanlığı	Kronik Solunum Yolu Hastalıkları Modülleri Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi	2012	
82	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Tüberküloz Daire Başkanlığı	Tüberküloz Tanı ve Tedavi Rehberi	2011	2019
83	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Kronik Hastalıklar ve Yaşlı Sağlığı Daire Başkanlığı	Astım KOAH Eğitimci Rehberi	2011	
84	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Kronik Hastalıklar ve Yaşlı Sağlığı Daire Başkanlığı	Astım KOAH Katılımcı Rehberi	2011	
85	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Kronik Hastalıklar ve Yaşlı Sağlığı Daire Başkanlığı	Göğüs Hastalıklarında Evde Sağlık Hizmeti Sunumu Rehberi	2011	
86	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Bulaşıcı Hastalıklar Daire Başkanlığı	Türkiye Hastane Enfeksiyonları Sürveyans Rehberi	2010	
87	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü		Kolorektal Kansere Taraması ve Teşhisinde Avrupa Birliği Kalite Rehberi	2010 Çeviri rehber	
88	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Obezite Diyabet ve Metabolik Hastalıklar Dairesi Başkanlığı	Sağlık Personeline Yönelik El Yıkama ve El Dezenfeksiyonu Rehberi	2008	2012
89	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Tüketici Güvenliği ve Halk Sağlığı Laboratuvarları Daire Başkanlığı	Halk Sağlığı Laboratuvarları Denetim Rehberi	*	
90	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Zoonotik ve Vektörel Hastalıklar Dairesi Başkanlığı	KKKA Resimli Eğitim Rehberi	*	

Tablo 1.Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri – Devamı

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
91	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Kronik Hastalıklar ve Yaşlı Sağlığı Dairesi Başkanlığı	Kardiyovasküler Risk Değerlendirmesi Kılavuzu	*	
92	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı	Çocuklara Yönelik Aşırı Tüketimi Tavsiye Edilmeyen Gıdalar ve İçecekler İle İlgili Reklamlar İçin Besin Profili Modeli Kullanım Rehberi	*	
93	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı	Resimli Emzirme Rehberi	*	
94	Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı		Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı	2008	
95	Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı		Birinci Basamağa Yönelik Zehirlenmeler Tanı ve Tedavi Rehberleri	2007	
96	Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı		Reçete Yazma Rehberi	2004	
97	Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı		Eğiticilere Yönelik Reçete Yazma Rehberi	2004	
98	Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı		Sağlık ve Aile Planlamasını Geliştirme Gereçleri Rehberi	2004	
99	Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı		İlaç Tedavi Kurulları Uygulama Kılavuzu	2004	
100	Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı		İlaç Bağışlarına İlişkin Rehberler	2004	2013
101	Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı		Sağlık ve Aile Planlamasını Geliştirme Gereçleri Rehberi	2004	
102	Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı		Birinci Basamağa Yönelik Tanı ve Tedavi Rehberleri	2003	2012
103	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Doğum ve Sezaryen Eylemi Yönetim Rehberi	2010	
104	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Aile Planlaması Danışmanlığı İçin Resimli Rehber	2010	
105	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Tamamlayıcı Beslenme Sağlık Çalışanları İçin Rehber Kitabı	2009	

Tablo 1. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri – Devamı

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
106	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Doğum Sonu Bakım Yönetim Rehberi	2009	
107	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Acil Obstetrik Bakım Yönetim Rehberi	2009	
108	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Çocukların Hastane Bakımı Cep Kitabı Sık Rastlanan Hastalıklara Kısıtlı Kaynaklarla Yaklaşım Rehberi	2009	
109	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Güvenli Annelik Katılımcı Kitabı	2009	
110	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Aile Planlaması Danışmanlığı Katılımcı Kitabı	2009	
111	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Üreme Sağlığına Giriş Katılımcı Kitabı	2009	
112	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar Katılımcı Kitabı	2009	
113	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Gençlere Yönelik Üreme Sağlık Hizmetleri Katılımcı Kitabı	2009	
114	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Gençlik Danışmanlık ve Sağlık Hizmet Merkezleri İçin Dış Ulaşım Rehberi Gençlere Erişim Etkinlikleri Rehberi	2007	
115	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Gençlik Danışmanlık ve Sağlık Hizmet Merkezleri CSÜS Eğitimi Modülü Katılımcı Rehberi	2007	
116	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Hemşirelik Eğitimi CS/ÜS Öğrenim Rehberi (Öğrenci)	2006	
117	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Ebelik Eğitimi CS/ÜS Değerlendirme Rehberi (Eğitimci)	2006	
118	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Mezuniyet Öncesi Eğitimini Güçlendirme Projesi- Hemşirelik Eğitimi CS/ÜS Değerlendirme Rehberleri	2006	

Tablo 1.Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri – Devamı

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
119	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Mezuniyet Öncesi Eğitimini Güçlendirme Projesi-Ebelik Eğitimi CS/ÜS Öğrenim Rehberleri	2006	
120	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Mezuniyet Öncesi Eğitimini Güçlendirme Projesi Tıp Eğitimi CÜ/ÜS Öğrenim Rehberi (Öğrenci)	2006	
121	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Mezuniyet Öncesi Eğitimini Güçlendirme Projesi Tıp Eğitimi CÜ/ÜS Değerlendirme Rehberi (Eğitimci)	2006	
122	Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü		Gebelik ve Doğumun Entegre Yönetimi Gebelik ve Doğumda Komplikasyonların Yönetimi: Ebeler ve Doktorlar İçin Bir Kılavuz	2003	
123	Ana Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü		Yenidoğan Sorunlarına Yaklaşım: Hekim ve Hemşireler İçin Rehber	*	
124	Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü		Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Ruh Sağlığı Modülleri	2008	
125	Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü		Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Sağlık ve Sağlığın Korunması Modülü	2008	
126	Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü		Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Üreme Sağlığı Modüller	2008	

Tablo 1. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri – Devamı

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
127	Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü		Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Çocuk ve Ergen Sağlığı Modülleri	2008	
128	Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü		Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Beslenme Modülleri	2008	
129	Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü		Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Bulaşıcı Hastalıklar ve Korunma Modülleri	2008	
130	Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü		Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: İlk Yardım Modülleri	2008	
131	Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Tularemie Saha Rehberi	2011	
132	Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Yaşlı Sağlığı Modülleri Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi	2011	
133	Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Tütün ve Bağımlılık Yapıcı Maddelerle Mücadele Daire Başkanlığı	Dumansız Hava Sahası Uygulama Rehberi	2011	
134	Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		DSÖ Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi Uygulama Rehberi	2010	
135	Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Yaşlı Sağlığı Tanı ve Tedavi Rehberi	2010	
136	Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Temel İlk Yardım Uygulamaları Kitabı	2007	
137	Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Sağlık Ocağı Hizmetlerinde İzleme Değerlendirme ve Eğitim Kılavuzu	2003	
138	Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Genişletilmiş Bağışıklama Programı Rehber El Kitabı	2003	
139	Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü		Polio Eradikasyon Programı Saha Rehberi	1999	
140	Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü		Tüberküloz Hastalarının Tanı- Tedavi ve İzlenmesi	1998	

Tablo 1. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın Sunduğu Klinik Uygulama Rehberleri – Devamı

	Sağlık Bakanlığı Birimi	Daire Başkanlığı	Klinik Uygulama Rehberi	Yayın Yılı	Güncelleme Tarihi
141	Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü		Sağlık Kayıtları ve Veri Toplama Formları Doldurma ve Denetleme Kılavuzu	1996	
142	Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü		Sağlık Evi Ebeleri İçin Çevre Sağlığı Rehberi	1996	
143	Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü		Ölüm Raporu Yazım Kılavuzu	1995	
144	Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü		Toplantı Hazırlama Kılavuzu	1994	
145	Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü		Ulusal Aşı Günleri Saha Rehberi	1994	
146	Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü		Aşı Uygulamaları Rehberi	1994	
147	Sağlık Bakanlığı		Ulusal Kan ve Kan Ürünleri Rehberi	2009	2011

* Ulaşılamayan veri

Tablo 2. Sağlık Bakanlığı Birimleri Tarafından Çıkarılan Rehber Sayıları

Birim	Rehber Sayısı	Yüzde
Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	33	22,4
Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü	60	40,8
*	1	0,6
Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	9	6,1
Refik Saydam Hıfzısıhha Merkezi Başkanlığı	9	6,1
Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü	21	14,2
Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü	7	4,7
Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü	7	4,7
TOPLAM	147	100

* Sağlık Bakanlığı tarafından çıkarılmış fakat hangi birim olduğu bilgisine ulaşamadı.

IV. TARTIŞMA

Bilimin her dalında olduğu gibi tıpta da gelişmeler çok hızlı olmaktadır. Bu durumda sağlık hizmeti sunumunda en uygun ve geçerli olanı sunmak için bilgilerin güncel tutulması çok önemlidir. Teknolojinin de gelişmesiyle her türlü bilgiye erişim kolaylaşmıştır. Ancak bu durum da bilgi kirliliğine yol açmaktadır ve doğru bilginin kararını vermek zorlaşmaktadır. Klinik uygulama rehberlerinin kullanılması klinisyenlere büyük fayda sağlamaktadır. Bu nedenle Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan klinik uygulama rehberlerinin neler olduğunu bilmek sağlık profesyonellerine klinik uygulamalarda yol gösterici olacaktır. Nitekim çalışmamızda da son beş yılda çıkartılan rehber sayısındaki artış dikkat çekicidir. Yeni yayınlanmış olan Mükemmeliyet Merkezleri Yönetmeliği’nde (2019) de merkezlerin özellikleri arasında “Merkez, kanıta dayalı güncel klinik rehberleri standart olarak kullanmalı, klinik göstergeleri izlemeli ve klinik sonuçları kamuoyu ile şeffaf bir şekilde paylaşmalıdır” ibaresi geçmektedir.

Çalışmamızın eksik tarafı ise rehber, kılavuz ibaresi geçen bütün yayınların çalışmaya dâhil edilmiş olmasıdır. Rehberde olması gereken özellikler irdelenmeyip sadece teknik bilgi içeren kısa klavuzlar, hastalara yönelik kılavuzlar ve bazı hastalıklarla ilgili yayınlanmış özet kısa metinler çalışmaya alınmadı. Ülkemizde rehber kalitesi ile ilgili yapılmış bazı çalışmalarda rehberler için daha dar kapsamlı dahil etme ve dışlama kriterleri kullanılmıştır (Yaşar vd., 2016).

Literatür taraması yapıldığında Dünya’da klinik uygulama rehberleri taraması konusunda yapılmış çeşitli çalışmalara rastlanmaktadır (Jo vd., 2013; Al-Ansary vd., 2013; Holmer vd., 2013; Fortin vd., 2011).

Ülkemizde ise sağlık alanındaki rehberler konusunda yapılan çalışmalar kısıtlıdır. Çekiç ve diğerlerinin 2013 yılında yürüttükleri çalışmada STK rehberleri incelenmiştir. Bu çalışmada T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı’ndan alınan verilere göre, Türkiye’de sağlık alanında faaliyet gösteren 959 adet sivil toplum kuruluşu bulunduğu saptanmış. Bunlar arasında klinik uygulama rehberi sunan STK sayısının 47 olduğu belirlenmiştir (Çekiç vd., 2017). Sağlık Bakanlığı birimleri tarafından geliştirilen tüm rehberlerin haritalamasını yapan bir çalışma ise literatür taraması sonucunda bulunamadı.

Klinik uygulama rehberlerinin kalitesi de farklılık göstermektedir. Bu nedenle rehberler arasında seçim yaparken kalitesine göre karar verme gerekliliği ortaya çıkmıştır (Saturno vd., 2003; Christians vd., 2004). Literatür taramasında Türkiye’deki rehberlerin kalitesi ile ilgili yapılmış iki çalışma tespit edildi. Baydar Artantaş ve diğerleri (2011) tarafından birinci basamak rehberlerinin kalitelerini inceleyen çalışmada 14 rehberin kalitesi değerlendirilmiş ve yalnızca 6 tanesinin kullanılması değerlendiriciler tarafından uygun görülmüştür. Yaşar ve diğerlerinin (2016) çalışmasında ise ülkemizdeki STK’lara ait 402 rehber içinden 8 tanesi değerlendirmeye alınmış ve çalışmada rehber geliştirme konusunda STK’ların yetersiz olduğu belirtilmiştir.

2017 yılından itibaren sağlık olgusu bazında klinik kaliteyi değerlendiren rehberlerin Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı tarafından yayınlanmaya başlamış olması da kalite kavramının önemini artırdığını göstermektedir. Bu rehberlerin sayısı eklenen yeni sağlık olgularıyla birlikte sürekli olarak artış göstermektedir.

Klinik uygulama rehberleri klinisyenler için yol gösterici olma özelliği taşıyalar da günlük pratikte hekimler tarafından çok sık kullanılmamaktadır. Türkiye’de kronik obstrüktif akciğer hastalığının tedavi ve takibinde rehberlerin uygun kullanım durumlarını inceleyen çalışmalarda rehberlere uyumun düşük oranda olduğu tespit edilmiştir (Turan vd., 2016; Sen vd., 2015). Yine diyabet takibi ile ilgili Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği (TEMED)’nin önerilerine uyumu değerlendiren çalışmada da uyum istenen düzeyde değildir (Satman vd., 2012).

Klinik uygulama rehberlerinin önerilerine uyumun neden az olduğunu araştıran çalışmalarda ise rehberler hakkında bilgi eksikliği, uygulama değişikliğine karşı isteksizlik, zaman yetersizliği, sevk sistemlerindeki zorluklar, hastaların çeşitli nedenlerle uyumsuzluklar ön plana çıkmıştır (Brown vd., 2002; Cabana vd., 1999; Larne ve Pugh, 1998; Larne ve Pugh, 2001).

Çalışmada dikkat çeken bir diğer nokta ise aynı konuyu içeren rehberlerin farklı birimler tarafından çıkartılmasıdır. Birimlerin ortak çalışması olmadığı için rehberlerdeki öneriler farklılık göstermektedir. Örneğin Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı “Prostat Kanseri Klinik Kalite Ölçme ve Değerlendirme Rehberi”ni yayınlarken Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Daire Başkanlığı “Prostat Kanseri Klinik Protokolü”nü yayınlamıştır.

Tıp biliminin çok hızlı ilerliyor olmasından dolayı rehberlerin çoğunda güncelleme yapılmıyor olması da içinde yer alan önerilerin kullanılmasında klinisyende tereddüt oluşturmaktadır. Kaliteli bir rehber belli aralıklarla güncellenmeli ve bu bilgi rehberde belirtilmelidir (Brouwers vd., 2010).

Rehberlerin yayınlandıkları tarihten genel olarak 3 yıl sonra güncellenmeleri önerilmektedir (Ayhan Başer vd., 2015). Çalışmamızda 2016 yılı ve sonrası rehberler çıkarılırsa öncesinde çıkarılan 91 rehberden sadece 8 (%8,7) tanesi güncellenmiştir.

V. SONUÇ

Bildiğimiz kadarıyla bu çalışma Türkiye’de Sağlık Bakanlığı birimleri tarafından geliştirilmiş, rehberlerin haritalanması ile ilgili ilk çalışma olmuştur. Bu sebeple literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Rehberlerin etkinliğinin ve sürekliliğinin sağlanması için daha ileri çalışmalar yapılmalı ve ihtiyaç duyulan ya da bazı konularda eksikliği görülen alanlarda klinik uygulama rehberleri de hazırlanmalıdır, tıp alanındaki gelişmeler göz önüne alınarak yeni rehberler düzenlenmeli ve mevcut rehberler güncellenmelidir.

KAYNAKLAR

- Al Ansary, L. A., Tricco, A. C., Yaser, A., Bawazeer, G., Perrier, L., Al-Ghonaim, M., Nada Al Yousefi, N., Tashkandi, M., & Strauset, S. E. (2013). A systematic review of recent clinical practice guidelines on the diagnosis, assessment and management of hypertension. *PLoS ONE*, 8(1), e53744.
- Ayhan Başer, D., Kahveci, R., Aksoy, H., Yaşar, İ., Koç, E. M., & Özkara, A. (2015). Klinik uygulama rehberi geliştirme yöntemlerine bakış-derleme. *Yeni Tıp Dergisi*, 32,186-190.
- Baydar Artantaş, A., Kahveci, R., Sunay, D., & Çaylan, A. (2011). Quality assessment of primary guidelines in Turkey. *Healthmed*, 5(6), 1565-1572.
- Brouwers, M., Kho, M. E., Browman, G. P., Cluzeau, F., Feder, G., Fervers, B., Hanna, S., & Makarski, J. on behalf of the AGREE Next Steps Consortium. (2010). AGREE II: Advancing guideline development, reporting and evaluation in healthcare. *Canadian Medical Association Journal*, 182(18), 839-842.
- Brown, J. B., Harris, S., Webster-Bogaert, S., Wetmore, S., Faulds, C., & Stewart, M. (2002). The role of patient, physician and systemic factors in the management of type 2 diabetes mellitus. *Family Practice*, 19(4), 344-349.
- Cabana, M. D., Rand, C. S., Powe, N. R., Wu, A. W., Wilson, M. H., Abboud, P. A., & Rubin, H. R. (1999). Why don't physicians follow clinical practice guidelines? A framework for improvement. *JAMA*, 282(15), 1458–1465.
- Christiaens, T., De Backer, D., Burgers, J., & Baerheim, A. (2004). Guidelines, evidence, and cultural factors. *Scandinavian Journal of Primary Health Care*, 22(3), 141-145.
- Çekiç, İ., Kahveci, R., Ayhan Başer, D., Koç, E. M., & Baydar Artantaş, A. (2017). Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının klinik uygulama rehberleri alanındaki faaliyetleri. *Ankara Medical Journal*, 17(1), 29-48.
- Field, M. J., & Lohr, K. N. (1990). *Clinical Practice Guidelines* (1st Ed.). National Academy Press.
- Fortin, M., Contant, E., Savard, C., Hudon, C., Poitras, M. E., & Almirall, J. (2011). Canadian guidelines for clinical practice: An analysis of their quality and relevance to the care of adults with comorbidity. *BMC Family Practice*, 12(1), 74.
- Gambrill, E. (1999). Evidence-based clinical practice, (corrected) evidence-based medicine and the Cochrane collaboration. *Journal of Behavior Therapy Experimental Psychiatry*, 30(1), 1-14.

- Holmer, H. K., Ogden, L., Burda, B. U., & Norris, S. L. (2013). Quality of clinical practice guidelines for glycemic control in type 2 diabetes mellitus. *PLoS ONE*, 8(4), e58625.
- IOM. (2011). *Clinical practice guidelines we can trust*. The National Academies Press, Washington D.C.
- Jo, M. W., Lee, J. Y., Kim, N. S., Kim, S. Y., Sheen, S., Kim, S. H., & Lee, S. I. (2013). Assessment of the quality of clinical practice guidelines in Korea using the AGREE Instrument. *Journal of Korean Medical Science*, 28(3), 357–365.
- Karuza, J., Calkins, E., Feather, J., Hershey, C. O., Katz, L., & Majeroni, B. (1995). Enhancing physician adoption of practice guidelines. Dissemination of influenza vaccination guideline using a small-group consensus process. *Archives of Internal Medicine*, 155(6), 625- 632.
- Klein, W. W. (2002). Current and future relevance of guidelines. *Heart*, 87(6), 497-500.
- Kurtçu, A., & Kızılkaya, B. N. (2015). Klinik uygulama rehberleri. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 23(1), 76-82.
- Larne, A. C., & Pugh, J. A. (1998). Attitudes of primary care providers toward diabetes: Barriers to guideline implementation. *Diabetes Care*, 21(9), 1391-1396.
- Larne, A. C., & Pugh, J. A. (2001). Evidence-based guidelines meet the real world: the case of diabetes care. *Diabetes Care*, 24(10), 1728-1733.
- McKibbin, K. A., Wilczynski, N., Hayward, R. S., Walker-Dilks, C. J., & Haynes, R. B. (1995). The medical literature as a resource for health care practice. *Journal of the American Society for Information Science*, 46(10), 737-742.
- Miller, M., & Kearney, N. (2004). Guidelines for clinical practice: Development, dissemination and implementation. *International Journal of Nursing Students*, 41(7), 813-821.
- Sackett, D. L., Rosenberg, W. M. C., Gray, J. A. M., Haynes, R. B., & Richardson, W. S. (1996). Evidence based medicine: What it is and what it isn't. *BMJ*, 312, 71-72.
- Satman, I., Imamoglu, S., Yilmaz, C., & ADMIRE Study Group. (2012). A patient-based study on the adherence of physicians to guidelines for the management of type 2 diabetes in Turkey. *Diabetes Research and Clinical Practice*, 98(1), 75-82.
- Saturno, P. J., Medina, F., Valera, F., Montilla, J., Escolar, P., & Gascón, J. J. (2003). Validity and reliability of guidelines for neck pain treatment in primary health care: A nationwide empirical analysis in Spain. *International Journal for Quality in Health Care*, 15(6), 487-493.
- Scott, I. A., Denaro, C. P., Bennett, C. J., & Mudge, A. M. (2004). Towards more effective use of decision support in clinical practice: What the guidelines for guidelines don't tell you. *Internal Medicine Journal*, 34(8), 492-500.
- Sen, E., Guclu, S. Z., Kibar, I., Ocal, U., Yilmaz, V., Celik, O., Cimen, F., Topcu, F., Orhun, M., Terci, H., Konya, A., Ar, I., & Saryal, S. (2015). Adherence to GOLD guideline treatment recommendations among pulmonologists in Turkey. *International Journal of Chronic Obstructive Pulmonary Disease*, 10, 2657–2663.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2019). *Mükemmeliyet Merkezleri Hakkında Genelge 2019-8*. <https://shgm.saglik.gov.tr/>

- Turan, O., Celdir, E. J., Deniz, S., Baysak, A., Turan, P. A., & Mirici, A. (2016). Adherence to current COPD guidelines in Turkey. *Expert Opinion on Pharmacotherapy*, 17(2), 153-158.
- Twaddle, S. (2005). Clinical practice guidelines. *Singapore Medical Journal*, 46(12), 681-686.
- Yakışan, R. Ş., & Set, T. (2013). Klinik uygulama rehberleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care (TJFMPC)*, 7(2), 26-28.
- Yaşar, I., Kahveci, R., Baydar Artantaş, A., Ayhan Başer, D., Gökşin Cihan, F., Şencan, I., Koc, E. M., & Ozkara, A. (2016). Quality assessment of clinical practice guidelines developed by professional societies in Turkey. *PLoS ONE*, 11(6), e0156483.
- Youngblut, J., & Brooten, D. (2001). Evidence-based nursing practice: Why is it important? *AACN Clinical Issues in Critical Care Nursing*, 12(4), 468-476.